

הַלְבוּת הַשְּׁעָה בְּאֵב סִימָן תִּקְנָג תִּקְנָד

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ח]

לְלַמֵּד דְּבָרִים הַמְּקַרְבִּים (11) וכו', אֵינן מוֹחִיזִין בְּקִדְוָה.

ללמוד עם ילדים רק דברים המותרים בתשעה באב, ואם לא ילמדו כרגיל יבואו לידי ביטול תורה, והוסיף, שמה שיש אפשרות לדרות את הלימוד למחרת תשעה באב, אין זה סיבה לבטל עכשיו תורה, כיון שגם ביום הזה יש איסור ביטול תורה.

ובשו"ת דברי יציב (או"ח סי' רמ"א) כתב שבלמוד קבוע בעיבור נהגו לימוד הבחורים בשיעור או בכל מקום שיש שיעור קבוע לרבים בשבת אחרי הצהרונים, יתכן שאף לדעת המחמירים שלא ללמוד בשבת אחר חצות, מותר להמשיך את הלימודים הללו, מפני שאם יבטלו הם היו זו אבילות בפרהסיא שאסורה בשבת והוסיף, שלפי זה מה שאסר הרמ"א ללמוד פרקי אבות, היינו רק לנהגים שלא לאומנם ברבים [וביאר שם מדוע יש להקל אף לטעם החתם סופר המובא לעיל (ס"ק ח)]. ובענין זה דעת הגר"ע קרליץ (נחמת ישראל עמ' קמ"ז) והוסיף, שבמידת האפשר ראוי לקבוע את הלימוד בהלכות היום, וכן כתב הגר"ש קמינצקי (קובץ הלכות בין המצרים עמ' רפ"א) שיש להקל בשיעור הקבוע לרבים, הן מחמת שיש בזה משום אבילות בפרהסיא והן מחמת שביטול תלמוד תורה של רבים הוא חמור יותר.

דעת החו"א (ארחות רבנו ה"ב עמ' קלו, תורת המועדים שם) שאף בערב תשעה באב שחל בשבת אין ללמוד אחר חצות אלא בדברים המותרים, ולכן יש ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום קודם חצות, אך בדיעבד אם לא הספיק קודם חצות, יקרא לאחר חצות [וכמו שהתירו לאבל לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום בשבת]. וכן העיד הגר"ח קניבסקי (ארחות רבנו שם, קרא עלי מועד הערות הגר"ח קניבסקי אות כט) שהחו"א לא רצה להקל לו אפילו בשבת.

[ביה"ל ד"ה ולכן]

והנה קטלין וקטיהין שיתת הלין.

בגדר האיסור לטייל בערב תשעה באב שהחכם בדברי הרמ"א, נחלקו האחרונים, שהמטה משה (סי' תשי"ח) כתב שאין האיסור מחמת שהטייל עצמו נחשב כדבר שמחה ותענוג, אלא רק כרי שלא יבוא על ידי הטיול לידי שחוק וקלות היותו, וכן משמעות דברי השו"ע שכתב לקמן (סי' תקנ"ד סכ"א) שלא ילך ויטייל בשוק כדי שלא יבא לידי שחוק וקלות היותו [ולבאורו לפי דבריהם אין איסור אלא אם כן הולך עם עוד אנשים, שאז שייך שיבוא לידי שחוק וכו']. מאידך, הביא המטה משה (שם) בשם רש"י, שאיסור הטייל בערב תשעה באב הוא מחמת שהטייל כשלעצמו נחשב דבר שמחה, וכן משמע מדברי השלי"ה שהביא המשנ"ב לקמן (סי' תקנ"ט ס"ק מא) לענין מה שנהגו בחשעה באב לילך על הקברות, שנבון שלא לילך בכנפיה גדולה, כי אין זה אלא טיול וגם מביא לידי שיהיה הולין ומסיהין דעתם מאבלות, משמע שהטיול אסור מצד עצמו [ולבאורו לדבריהם יש לאסור את הטייל אפילו כשהולך לבדו]. והערוך השולחן (סי' תקנ"ד ס"ח) כתב את שני הטעמים.

סִימָן תִּקְנָד

דְּבָרִים הַמְּקַרְבִּים בְּתִשְׁעָה בְּאֵב

[משנ"ב ס"ק א]

מִה שְׂיִתְפַּלֵּל מְקַרְבִּים מְקַרְבִּים (1) וכו', אֵינן מְקַרְבִּין לְנִעְלָה.

1) אמנם לגבי התחלת התענית, כתב בשו"ת צ"ל לעיל (סי' תקנ"ג ס"ק ט) שאם התפלל מעריב מבערב יום, חלה עליו התענית ואסור לו לאכול.

המשך במילואים עמוד 16

[משנ"ב ס"ק י]

וְנִרְאָה דְּנִישׁ לְסַמֵּךְ עַל זֶה.

16) אך לגבי לימוד ברבים, הורה הגר"ש אלישיב (תורת המועדים ס"ק ה) שאף שנוקטים להלכה בדעות שמוחר ללמוד בשבת זו, מ"מ בפרהסיא אין ראוי לעשות שלא כדברי הרמ"א, ולכן אין לקיים שיעור לרבים בשבת בערב תשעה באב, חוץ מבמקרה שאם יתבטל השיעור, לא ילמדו משתתפיו כלום. [והוסיף, שאת מסגרת הלימוד של יאבות ובני"ב אפשר לקיים כרגיל, שכיון שכל אב לומד בפני עצמו עם בניו אין זה נחשב לימוד ברבים, ועוד, שקשה

11) ובטעם המנהג כתב בשו"ת חתם סופר (או"ח ח"א סי' קנ"ג), שכל מה שלומד מחצות ואילך גם לאחר מכן מחשבתו עליו ומהרהר אודותיו בלילה, ונמצא שנכנס לאבלות תשעה באב כשהוא שמת, והוסיף, שזה הטעם לאסור את הלימוד לאחר חצות גם בשערב תשעה באב [או תשעה באב] חל בשבת, אף שבשבת לא נהגים דיני האבלות ומותר אפילו בבשר ויין, אלא כיון שמחמת לימוד אחר חצות תהיה לו שמחה אף בלילה שלאחר מכן, משום כך יש להימנע ממנו גם בשבת.

12) וכן נהגו בשיבת ראדין (החפץ חיים חייו ופעלו ח"ג עמ' תתמ"ח) על פי הוראת החפץ חיים, ללמוד ביום זה כבכל יום אחר, ובשו"ת אור לציון (ח"ג פכ"ח תשובה ז) כתב שאף שלכתחילה יש להימנע מללמוד דברים האסורים בתשעה באב, מ"מ מי שקשה לו הרבה ויש חשש שמחמת זה יתבטל מלימודו, יכול לסמוך על המקילים וילמד במקום שלבו חפץ, מאידך, החו"א הורה (תורת המועדים ס"ק ה) שאפילו בערב תשעה באב שחל בשבת אין ללמוד אחר חצות אלא בדברים המותרים ללמוד בתשעה באב, ולכתוב סת"ם לאחר חצות, דעת הגר"ש אלישיב (תורת המועדים ס"ק ד) שמוחר, כיון שאין זה נקרא לימוד.

[משנ"ב ס"ק ט]

אֵינן אוֹמְרִים פְּקִי אֲבוֹתָם (18) הֵיזָא קְלָמוּד תּוֹנְהָ (14) וכו', אֶפְלֹה קְשָׁתִל קְשִׁבְתָּ.

13) ואף שבשבת זו קורין בתורה במנחה, ואפילו בתשעה באב עצמו מובא בשו"ע לקמן (סי' תקנ"ד ס"ד) שמוחר לקרוא את כל סדר היום ופרשת הקרבנות ומשנת איזוהו מקומן [קושיות הטי"ו (ס"ק ב)], מבאר הבגדי ישע ששונה הלימוד בפרקי אבות כיון שכולו מוסר, וכל המדקדק בהם מוצא טעם חידוש נפלא במה שרמזו חז"ל ותהיה לו שמחה גדולה, ואינו חזמה למה שקראים בתורה שאינו אלא קריאה בעלמא [וכן הקריאה של פרשת הקרבנות שאינה אלא דרך קריאה].

14) אך לענין לימוד בדרך פלפול בדברים הרעים, כתב הכף החיים (ס"ק יז) בשם החתם סופר שאף שהוא אסור בתשעה באב עצמו [כמובא לקמן (סי' תקנ"ד ס"ק ד)], מ"מ בשבת אף לדעת המחמירים מותר.

15) אמנם הביא הרמ"א לקמן (סי' תקנ"ד ס"ט) שבתשעה באב שחל בשבת יש אוסרים בתשמיש המטה, וביאר המשנ"ב שם (ס"ק ל"ט) שלדעתם שבת זו דומה לדין הקובר את מתו ברגל שפסק השו"ע לעיל (סי' תקמ"ה ס"ז) שנוהג אבלות במועד בדברים שבצינעא, ובמשנ"ב כתב שם (ס"ק טז) שתלמוד תורה הוא בכלל דברים שבצינעא, ואם כן לדעות אלו יש לאסור תלמוד תורה [וראה מג"א ס"ק ז, וביה"ל ד"ה ולכן].

מילואים הלכות תשעה באב סימן תקנ"ג תקנ"ד המשך מעמוד 60

לתשובה, ואף ראי' לעשות כן [חוץ מביום הראשון]. וכן הביא הש"ך חמד (אסיפת דינים מערכת אבלות אות כה) מספר נה' שלום (ויד' סי' שפד סי' א) שמוחר לאָבל ללמוד בספרי יראה ומסר המעוררים לב האדם לתשובה, כיון שמידת הדין מתוחה עליו ומדולה התשובה שמביאה רפואה לו לכל העולם, הדעת הגרי"ש אלישיב (הלכות ומנהגי בין המצרים עמ' קמח) לענין תשעה באב, שמוחר ללמוד בספרי מוסר אף כשיש בהם אמרות ומדרשי חז"ל, האילו ואין הכוונה ללמוד אלא להתעורר לתשובה ותיקון המידות שזוהי חובת היום בתענית [אך כל זה בשלומד לשם ההתעוררות שבלימוד המוסר, אולם אסור ללמוד בספרי המוסר לשם ידיעת המדרשים והאגדות המובאים בהם].
מאידך, בשורת אור לציון (חי'ג פכ"ט תשובה א) כתב שיש להחמיר ולהימנע מקריאת ספרי מוסר, ובעיקר מהפסוקים ומאמרי חז"ל המוזכרים שם, וכעין זה דעת הגרי"ח קניבסקי והגרי"ש דבליצקי (רבנות אפרים ח"א סי' שפ"ו) שאין ללמוד בספרי מוסר שמובאים בהם פסוקים ומאמרי חז"ל, והוסיף הגרי"ש דבליצקי, שאפשר שגם הנה שלום [המובא לעיל] לא התיר אלא ספרי מוסר המיוסדים על רעיונות מוסריים ללא ציטוט מאמרי חז"ל.

8) הטעם לכך, כתב להלן (סי'ק לו) הוא כרי' שלא ילעיגו עלינו הגוברים. אך הוסיף (סי'ק לו), שאף שאין למחות ביד מי שנהוג כך, מי"מ אין לזה טעם שהרי בלאו הכי הם מלעיגים עלינו.

[משנ"ב סי' ב]

1) וְרַעוּת עֲבוֹרִים אֶסוּר לְקַרְוֹתָם וכו', אָסוּר לְלַמֵּד אֶף דְּבָרִים קְרִיבִים (14) וכו', וְקִשְׁבֵּר לֵב הַתִּינִיקָה.

3) וקריאת עתנים וכדו' או לימוד שאר חכמות, כתב הערוך השלחן (ויד' סי' שפד סי'ט) לענין אָבל, שהרבר פשוט שאסור לו ללמוד שאר חכמות, וכל שכן לקרוא בכתבי עתים או באיזה חוברת וכדו', שלא יסח דעתו מאבלותו, וכל שכן אם יש לו עתג בקריאתם וראי' אסור (הגרי"ש חלדנברג).

4) וללמוד עם הקטנים נמי במסכת מועד קטן פרק אלו מגלחין [כמבואר בשו"ע להלן (סי'ב)], העיד הגרי"ח קניבסקי (מעשה איש חיה עמ' כא) שהחזירא וזה לומד עם ילדים גמרא זו.

5) וללמוד בספרי מוסר, כתב המאירי (מועד קטן כא, א) לענין אָבל, שנראה לו שלא נאסר לעיין בספרים המסורים ליבו של אדם

הלכות תשעה באב סימן תקנ"ד המשך מעמוד לא

1) (קרא סי' א), הפקודת אלעזר הח"ק החיים (סי'ק לא) שאינו צריך להתענות, ובשורת אור לציון (חי'ג פכ"ט תשובה ו) כתב שמי שעבר ניהוח קשה פטור מלהתענות לפחות כל שלושים יום, וכשב שולדת פטורה כל שלושים יום. [והוסיף, שממה שכתב השו"ע לקמן (סי' תרי"ו ס"ד) לגבי חיוב יולדת להתענות ביום הכיפורים שפעמים פטורה כל שלשה ימים ופעמים כל שבעה ימים מלידתה, יש ללמוד שיש כמה דרגות בענין ההתאוששות למי שהיה חולה ונתרפא, ולכן גם לענין תענית תשעה באב, מי שעבר ניהוח קל או שהיה לו חוב גבוה ונתרפא, פעמים שיש לפטור מהתענית עד שלשה ימים ופעמים עד שבעה ימים והכל לפי הענין, שכל שהוא חלוש מחמת המחלה יש לפטור מהתענית].
ואף יולדת לאחר שלושים יום, אם היא עדיין חלשה מחלידה ועדיין לא נתרפאת, כתבו המחויק ברכה (שם סי' ב) והכ"ק החיים (סי'ק כח) שדינה כחיה.

18) ולענין חולה או מי שיש לו מיוחדים אך אינו נופל למשכב, ראה מה שכתבנו להלן (סי'ק יא).

19) אך כל זה כשאומרת צריכה אני לאכול מחמת צער הלידה, אבל אם אומרת צריכה אני לאכול מחמת שבכר עלי החולי, כתב לקמן (סי' תרי"ו סי' יב) שאפילו ביום ספור מאכילים אותה, ובהתאם לכללים המובאים בשו"ע לקמן (סי' תרי"ח) בכל חולה שאמר צריך אני.

20) ועל דין היולדות בזמננו, ראה מה שכתבנו להלן (סי'ק יד). ועל דין מעוברות ומניקות שכתב השו"ע (ס"ד) שצריכות לצום, ראה מה שכתבנו להלן (סי'ק טז).

[משנ"ב סי' י]

1) וְתַעֲנֶה בְּתַשְׁעָה בְּאָבִיב.

21) ואף משאר עניינים כרחיצה סיכה תעולת הסנדל, כתב הערוך השלחן (סי'ט) שפטור מלהתענות, כיון שהוא צריך הרבה שמירה כדי לחזור לאיתנו.

[משנ"ב סי' ט]

1) כְּהָהוּ כָּל שְׁלוֹשִׁים יוֹם¹⁶. דְּמִקְטָא אֶמְרִינן שְׁהִיא תְּלוּשָׁהי' וכו', וְכֵן בְּהַלְי תְּהֵיב לְקַמְהָ¹⁷ וכו', תְּהֵיב לְהַתְּעוּתָה¹⁸ וכו', כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַרְ"ק א"א¹⁹.

16) ואף המפלת, כתב בביה"ל לקמן (סי' תרי"ו ס"ד) ד"ה יולדת שבספר שדי חמד הביא בשם כמה אחרונים שדינה כיוולדת.

ואם מונים את השלושים יום מעת לעת [וכי' שעות], או אף אם לא עברו שלושים מעת לעת כל שחל תשעה באב ביום הלי'א חייבת להתענות [בגון שילדה בחי' תמוז לפנות ערב שאז בליל ט' באב עדיין לא עברו שלושים מעת לעת אך מי"מ כבר הגיע יום הלי'א ללידתה], פסק השו"ע לקמן (סי' תרי"ו ס"ד) לענין תענית יום כיפור, שכל שחל יום כיפור ביום הרביעי ללידתה [כשאין אומרת צריכה אני] או השמיני ללידתה [אף באומרת צריכה אני] שצריכה להתענות אף שלא עברו שלושי' או שביעי מעת לעת, וכתב המושגי' לעיל (סי' של סי' י), שלדעת השו"ע אף לענין חילול שבת עבור יולדת בתוך שלשה או שבעה ללידתה, יש להחמיר שלא לחלל אם הגיע היום הרביעי או השמיני ללידתה אף שלא עברו שלשה או שבעה מעת לעת, מאידך, הביא המשגיב שם וכן לקמן (סי' תרי"ו סי' יג) שיש כמה פוסקים הסוברים שיש להקל שאין צריכה להתענות, וכן שאפשר לחלל עליה את השבת כל שלא עברו שלשה או שבעה ימים מעת לעת, וסיים [בסי' של שם].
ראה גם ל'טו' בסי' תרי"ו שם] שכן יש לנהוג למעשה, וכן הביא בשורת יד הלוי (במברגר, סי' סב) בשם הגרי"ג אדלר שיש להקל שאת הזמנים של שלשה שבעה ושלושים מונים מעת לעת, ושלא כפסק השו"ע, וכן כתב בשורת יביע אומר (חי'ו אור"ח סי' נוט), ובענינו אף השו"ע לא הזכיר נדון זה.

וילדת שהסתיומו השלושים יום שלה באמצע תשעה באב, דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני שבת חיד עמ' רס) שאינה צריכה להתענות בהמשך היום [מכך מובח שדעתו שמונים את השלושים יום מעת לעת].

17) וחולה שנתרפא אך הוא עדיין חלוש מאד, כתבו המחויק ברכה

הלכות השעיה באב סימן תקנד

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה בטלים]

אָלָא מִשּׁוּם שֶׁמִּלְמַד בְּדַבְרֵי תוֹרָה⁶.

6 וקטן שירדע ללמוד בעצמו, כתב בשו"ת אגרות משה (יורד ח"א סי' רכז) שאף לדעת הט"ז אסור ללמוד מחמת עצמו, שמתברר שנהנה בלימודו, ומה שכתב הט"ז שהאיסור הוא רק מחמת המלמד, היינו בקטנים שאינם יודעים ללמוד בעצמם [ובבה"ל להלן כתב שמו"ל י"ב שגדול קצת ומבין, אף הט"ז מודה שאסור].

ואף נשיב, שאינן מצוות בלימוד תורה, דעת הגר"ח קניבסקי (נחמת ישראל פליד הע' 122) שאסורות בלימוד תורה בתשעה באב. וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סי' קנח), וביאר שגם להן יש שמחה בלימוד התורה ולכן אף הן אסורות.

[משנ"ב ס"ק ז]

מִכָּל טַקְוָה מִקָּר לְלַמֵּד⁷ וכו', אָכֵל לֹא נִרְוָה פִּלְפּוּל⁸.

7 בגדר האיסור ללמוד תורה בתשעה באב, האם זה פטור מחיוב תלמוד תורה, ואם כן אין חובה ללמוד אף בדברים המותרים, או שיש חיוב תלמוד תורה בתשעה באב ורק נאסר הלימוד הרגיל המושמח את הלב, אבל ישאר חיוב ללמוד בדברים המותרים, הביא הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה בין המצרים פט"ו דבר הלכה אות יב) שבירטיביא (מועד קטן טו, א) מובאות שתי דעות בדבר זה [אך הוסיף (שם ארחות הלכה הע' 34) שנראה מתוך דברי הריטב"א שאף לדעת הסוכרים שחייבים בתלמוד תורה ביום זה, מימ לאחר שמקיים מצות תלמוד תורה על ידי שקורא קריאת שמע כבר אינו חייב בתלמוד תורה, ואין הלימוד בדברים המותרים אלא רשות בלבד], ושדעת הערוך לנר (מועד קטן שם) שחייבים במצות תלמוד תורה, יש לקיים חיוב זה בלימוד בדברים המותרים, וכן כתבו השרי חמד (אסיפת דינים בין המצרים סי' ב אות יב) ובשו"ת דברי יציב (ח"ב סי' רמ), וכן דעת הגר"ש אלישיב (קרא עלי מועד פ"ח סי' ד) שיש חיוב תלמוד תורה גם ביום זה.

[אכן, בדברי הטור (סי' תקנט) שכתב שאין אומרים בתשעה באב בקדושת דסידרא פסוק וואני זאת בריתי, כיון שהכל בטלים בו, פירש הב"י שכוונתו שבטלים מדברי תורה, ומשמע שאין כלל חיוב בתלמוד תורה, ומאידך הביא הטור (שם) את דעת רבינו נסים, שיש לומר כתוב זה 'כיון שהעם עוסקים באיוב וירמיהו וקנינות, ומשמע שיש חיוב תלמוד תורה ויש לקיימו בדברים המותרים].

8 אך החזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמ' קמב) אמר על דברי המג"א והט"ז המובאים כאן במושג"ב, שלא יתכן שיתירו ללמוד גמרא אבל לא בעיון, וכמו כן דעתו (שם), שמוותר ללמוד את מגילת איכה עם פירוש לחם דמעה שהוא פירוש ארוך, וכן העיד הגר"ח קניבסקי (קרא עלי מועד פ"ח ערות הגר"ח קניבסקי אות לב, ובמהדורת תשע"ג דיעים ומנהגים של החזו"א סב"ט) שדעת החזו"א שבדברים המותרים אפשר ללמוד גם בעיון, ושהתיר לו לעיין בפירושי איכה הארוכים בדרושים גדולים, אך הוסיף שאולי צריך לומר שיש דרוגת בעיון, דעת הגר"ש אלישיב (הערות מועד קטן כא, א) לגבי אָכֵל, שיכול ללמוד בדברים המותרים בעיון, אך לא בעיון שיצא לו מזה להדוש חידושים [וראה בערוך השלחן יורד סי' שפד ט"ה].

ולענין לימוד דברים המותרים בחברתא, הביא הגר"ח קניבסקי (קרא עלי מועד הערות הגר"ח קניבסקי אות לב) בשם החזו"א שמוותר [ואף על פי שכתב השו"ע (יורד סי' שפד ט"ד) שלא יתכן ללמוד אסור ללמוד עם אחרים, ואפשר שיש להלך בין לימוד עם רבים לבין לימוד עם חברותא יחיד]. דעת הגר"ז קרליץ (קרא עלי מועד עמ' סב) שמוותר ללמוד בחברותא ובלבד שילמד בפשטות, אבל ללמוד בכל המיח דברים שהתורה נקצת בהם אסור.

[משנ"ב ס"ק ה]

וּבְהַרְהוּר אֵיקָא שְׁמַקְהִי⁹ וכו', לְחוּלָה הַקָּרִיךְ עֲקָשׁוּי¹⁰ וכו', אָקְשׁוּר דְּשִׁרְיָא¹¹.

9 ומימ אם דרך עראי בא לו איזה הרהור בדברי תורה, כתב המהרש"ק (הגהות חכמי"ש) שאינו מחויב להסיר ההרהור מליבו, שלא נאסר אלא לקבוע עצמו בכונה ללמוד איזה ענין על ידי ההרהור.

10 וכן בשאר הוראות הנצרכות למעשה, כתב המהרש"ק (שם) שמוותר להורות בו ביום, ומה שהזכיר המג"א [שהוא מקור דבריו של המשגיב, ראה מג"א סי' ה] הוראה לחולה, משום שזו ההוראה היחיד שמיחה בתשעה באב, וכן כתבו הסידור יעביץ (שער שלכת שער הדלק דלת א ארובה ה אות ד) והערוך השלחן (ס"ה), ומובא בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' פד) שדחק עצמו להתאמץ לסיים תשובה בענין עגונה בתשעה באב, משום שכתב בשו"ת הבי"ח (סוף סי' טו) שמי שמתיר עגונה כאילו שבנה אחת מחורבות ירושלים.

וכשנצרך להורות הלכה למעשה בהלכות אבלות וצריך ללמוד את הדברים, דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה בין המצרים פט"ו ארחות הלכה הע' 34) לענין אָכֵל, שמוותר ללמודה בעומק ובעיון עד שיהיו הדברים מובנים וברורים לו כל צרכם.

11 אמנם ליטול שכר על הדין כמו שנהוג שהדיינים נוטלים שכר בטלה [מה שביטלו זמנם עבור דיון זח], כתב בשו"ת מהר"ל דייסקין (ק"א סי' ה סי' סט) שאין ליקח, כיון שבלאו הכי הולכים בטלים בתשעה באב.

[משנ"ב ס"ק ז]

שְׁהוּא סָדֵר הַיּוֹם¹² וכו', קְהָלִים וְשִׁירֵי הַיְחָדִד קִמְנָה¹³ וכו', שְׁאִינוּ מְסַפְּרֵי הַיּוֹם¹⁴ וכו', הַקְּתוּב קְסוּף סִימָן¹⁵.

12 ואף מזמור לתורה, כתב לקמן (סי' תקנט ס"ק ב) שנחשב מסודר היום, ופרשת העקידה, כתב הערוך השלחן (סי' ט) שאף היא בכלל סדר היום ומוותר לאומרה, וכן דעת הגר"ש אויערבך (שלמי מועד פצ"א עמ' תצו).

ומי שאינו רגיל תמיד לומר משנת איזהו נוקמן, דעת הגר"ח קניבסקי (קרא עלי מועד פ"ח סי' ו) שלא יקרא בתשעה באב, וכן דעת הגר"ש אויערבך (שלמי מועד שם) אף ביחס לפרשת התמיד, העקידה וברייתא רבבי ישמעאל.

13 וכן הביא בסידור בית תעקב (שער הדלק דלת ב חלון ד אות א) שאומרים תהלים במנחה, מאידך, דעת הגר"מ פינשטיין (שו"ת רבבות אפרים ח"ג עמ' תלג, ושמונתא דמשה עמ' תלא) וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג סי' כט תשובה א) שאסור [וכדעת הערוך החיים המובא בשע"ח (סי' ח)], ודעת הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ג עמ' מה) שנהגים שלא לומר תהלים אף מי שיש לו סדר קבוע בכל יום, ומימ לצורך חולה מותר כיון שהוא דרך בקשה, ודעת הגר"ש אויערבך (שלמי מועד עמ' תפט) שמוותר רק למי שרגיל לומר בכל יום כמה פראים בדרך תפילה [ולענין דעת החזו"א בזה, ראה בארחות רבנו (ח"ב עמ' קמב), וראה דעת הגר"ח קניבסקי (קרא עלי מועד הערות הגר"ח קניבסקי אות לד) שאין בזה הוראה ברורה מהחזו"א].

14 ואם הכוונה כאן לפיתום הקטורת, שאומרים קודם התפילה או למה שאומרים בסופה, ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תקנט ס"ק ב).

15 ואם רגיל לאומרה בכל יום, דעת הגר"ש אלישיב (הלכות ומנהגי בין המצרים עמ' קנה סוף הע' 62) שמוותר לאומרה כדרכו בכל יום.

המשך במילואים עמוד 15

הלכות תשעה באב סימן תקנר לא באר הולכה

שקדמנה, ואם יש ביניהם פסוקי נחמה צריך לדלגם: ב יומתו ללמד מדרש (ג) איכה ופרק אלו (ד) מגלהין, וכן ללמד פריש איכה ופרוש איוב: ג ייש מי שאומר ללמד (ה) על-ידי (א) הרהור: ד (ו) ומתן לקרות כל (ז) וזן סדר היום (ז) ופרשת התקנות ומשנת איזהו מקומן ומדרש רבי ישמעאל. הגה (ח) ומתן לחזר (ח) הפרשה בתשעה באב (פנתיים): ה לעברות ומיניקות מתענות בתשעה באב פדרך שמתענות ומשלימות ביום-כפור, אכל בשלשה צומות אחרים פטורות מלהתענות, פאף-על-פי-כן ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשקה אלא כדי היום הנלך (ועין לעיל סימן תקנן ע"פ א): ו (ט) חנה כל שלשים יום וכן (ו) [ו] (ז) חולה (יא) שהוא צריך לאכל (יב) אין צריכין אמר, אלא

ל טור קטב הרמב"ן פהות הקדס ושאר פוסקים
באר היטב
 אפלו דברים הנעים, רק מטר ללמד לו התרין דאיתו אלא ספור דברים ומשבר טלב של מנינו, מ"א. והט"ז מתיר ללמד עם התינוק בדברים הנעים, וכאן לא אסר אלא הלמוד שהקטנים לומדים בסדר שלהם דהנה

חמש הקמרא, ע"ש: (א) הרהור, ונ"ל דמה"ט אסור ללמד איהו דרוש או קשוא או תרוץ אפלו בדברים הנעים, מפני ששמתה היא לו, מ"א וט"ו. גם אסור להורות הוראה אם לא לחולה הצריך עקשו. ואסור לדון דיני קטנות, דדיו הנה תורה, מיהו אם אין סבע"ד וכולין להקמין עד לקטור, שחוזעים לזרעם, אפשר דשרי, מ"א. ועין בפרי"ח בספר מים חיים הפ' א צ"ב: (ז) סדר, ונוהגין לומר מהלים ושרי היתור פננתה, אע"ג דאסור בתית כל היום, צריך לומר דסבירא לה כיון שאומרים דרך בקשה שרי, ומחיי טעמא אומרים למחרתו של היום ושל אכש: (כ) הפרשה, נ"ל דהנה חזן מקורא מטר לו לחזר הפרשה קום שקמרא, או מרי בט"ב שחל בשבת דאז אפלו חיד מתיר לחזר הפרשה פמ"ש סס"י רפ"ה, ועס' תקניג, מ"א. וט"ז כ' דה"ק, דמי שנגיל לחזר הפרשה באותו יום דהנה שחל ט"ב ביום ה' ה"ל בסדר היום, ע"ש: (ו) חולה, חסר דעה שנתפא מיום ליום, מטר בכשר

משנה ברורה
 (ו) ויש מאחרונים שסוברין דמתיר ללמד עם התינוק בדברים הנעים, וכאן לא אסר אלא הלמוד שהקטנים לומדים בסדר שלהם, דהנה חמש הקמרא: ב (ג) איכה, וכן אגדת החזן בפירק הנומין ופרק חלק, ולקרות פהרין התפר ביוסיפון, מטר (לבוש):

(ד) מגלהין, אף-על-גב דיש בו גם כמה דיני מגדה ומתנה, מכל מקום מטר ללמד, אכל לשא ולתן בתקנה בודאי אסור מ"א בשם מהרי"ל, ובעין זה כתב בספר הט"ז, דאפלו במקום דמתיר ללמד, הנה שילמד בפשוטן של דברים אכל לא דרך פלפול¹⁸, ואפלו בהרהור לקרש דבר כמור אסור, מטעם שהנה לו עקשה אחר שהתשוב לו: ג (ה) על-ידי הרהור, אף הרהור לאו קבוע דמי, שאני הקא דעקר טעמא משום שמחה, ובהרהור איכה שלמחה¹⁹, ומחיי טעמא אסור ללמד איהו דרוש או קשוא או תרוץ אפלו בדברים הנעים, מפני ששמתה היא לו, ואסור להורות הוראה אם לא לחולה הצריך עקשו²⁰, ואסור לדון דיני קטנות, דדיו הנה תורה; מיהו, אם אין הבצלות-דינים יכולים להקמין עד לקטור, שחוזעים לזרעם, דהני קרבים צריכים לו (אחרונים): ד (ו) ומתן לקרות כל סדר היום, דהנה קריאת שמע וברכותיה וכל מה ששנין לכרבת התפלה: (ז) ופרשת התקנות ומשנת וכו', דלא גרע כל זה כמה שקורין בחורה ומפטירין בנביא, והכל מפני שהוא סדר היום²¹, ונוהגין לומר מהלים ושרי היתור (ח) במתנה²², אף-על-גב דאסור בתלמוד תורה כל היום, צריך לומר דסבירא לן כיון שהוא דרך בקשה שרי, ובפונא נוהגין לומר למחרתו של אמש ושל היום, וכן נכון, ומעמדות בודאי (ט) אין לומר, ועין לקמן סימן תקנט ע"פ ד דאין לומר פטוים הקטנות, שאינו מסדר היום²³, (י) וכל-שכן שאין לומר סדר התקנות הכתוב בסוף סימן א²⁴, ומה שקתוב בשלחן-ארזות ופרשת התקנות הנה פרשת הסמיר: (ח) ומתן לחזר הפרשה בתשעה באב, הנה חזן מקורא (י) מטר לו לחזר הפרשה קום שקמרא, (יב) והנה אפלו במתנה, דאלו בשחירת פרשה 'כי תוליד' פשיטא, דמעין הטאדע היא: ו (ט) חנה כל שלשים יום²⁵, דמסקמא אומרים שהיא הלשונה²⁶, והנה בחולה שאין בו סכנה, וצ"ל אף דלענין יום-הכפורים היא לאסור שבעה כשאר כל אדם, כמו שכתוב בסמין תרוץ, כאן לענין תשעה באב שהוא דרבנן לא גזרו במקום חלי, ועין בט"ז (י) ובשאר אחרונים דאפלו בודאי אין בה סכנה וכן בחלי הכתוב לקמיה²⁷, ואפלו לא אמרו צריכין אנו לאכל, מטר בתשעה באב, ואף שמתרש"ל (ז) חולק על עקר הכרעת השלחן-ארזות, ודעתו דלענין זה שנה תשעה באב ליום-הכפורים, דאפלו אמרה צריכה אני לאכל, כיון שהוא לאסור שבעה הנות להתענות²⁸, אם לא שהיא גס"ן קצת חולה, (טו) הרבה אחרונים הסכימו דמדינא שרי לאכל: אכן דבר קהנו להתענות כמו שכתב הרמ"א²⁹, כל זמן שאין להם הלשה ונתקפאו מלדקו, אכל אם צדין לא נתרפאה לגמרי או שהיא קצת חולה או חלושה בטבעה, לא תתענה בתוך שלשים, ואם ארע ביוגדת בריאה שמתענה ומרגשת באמצע היום שום הלשה יתרה, יש לפסק שלא תתענה בשארית היום (אחרונים): (י) חולה, חסר דעה שנתפא מיום ליום, מטר בכשר וכן כל ימי השבוע, ולא יתענה בתשעה באב³⁰ (מהרי"ל): (יא) שהוא צריך לאכל וכו', רוצה לומר, שהוא (טו) חלוש חסר בגופו³¹, אף-על-פי שאין בו סכנה מאבילין אותו³²: (יב) אין צריכין אמר, כן צריך לומר, ואסורנהו קאי, וכן איתא (י) בחונת-האדם ובר"ן,

שער הדין

(א) הט"ז, והפסיק עמו דטל מרכבה: (ב) ובדרך-החיים נוכח דאין לומר תהלים אף במתנה, ונוהגין לומר רק שיר-היהוד: (ט) שצרי-תשובה בשם בכריוסף: (י) מגן-אברהם שם: (יא) מגן-אברהם, ולא העתקתי פריש הט"ז דהנה מי שרגיל לחזר פרשת השבוע באותו יום, דהנה שחל תשעה באב ביום ה' ומשום דהנה לא כסדר היום, ואליה נכה כסב גס"ן הכי, משום דכמה אחרונים מפקפקין על זה, עין פנה"ש-שלוס דכתב דקשה מאד להקל, וכן פולקה בורה פתב גס"ן הכי, וגם הגר"א רמו לעין במגן-אברהם, וכן סת"א-אדם העתיק רק פרוש המגן-אברהם, ומשמע פקלה דהכי סבירא להו: (יב) נהרשלוס, ומקשב כנה קשת האלה רבה, עין שם: (יג) כן משמע מהגר"א שרמו לעין כהט"ז וכן כתב בטרמ"ט, וכן כתב בטרמ"ט שלם כן משמע פסת"ח לשון המכב"ן והר"ן: (יד) עין בפנ"א-אברהם שער איהו פוסקים תופסים פדבריו, ומכל מקום לא חזרו פהם שאפלו אמרה צריכה אני גס"ן חזקת, ועין גאליה רבה שהביא בשם פלבזשי"א-ט"ב ואסור וקטר שכתבו פרוש דאמרה צריכה אני לאכל אין צריכה להתענות: (טז) הבי"ח והשצרי-תשובה בשם תשובת פני-הושע השיג על ראיותיו של הנשיל והפסיד: (יז) מאמר-מרויח: (יח) וזאפוקי טפה שפותרן האלה רבה קשת הט"ז פתימארי השיג גס"ן על ראיותיו וכתב דהסומך על מסקנת הרמ"א לא הפסיד: (יט) מאמר-מרויח: (כ) וזאפוקי טפה שפותרן האלה רבה קשת הט"ז על הנשיל ורוצה לומר דהאי אין צריך אמר קאי רק אחולה, ובאמת אינו:

מילואים

הלכות תשעה באב סימן תקנ"ג תקנ"ד

המשך מעמוד 60

לתשובה, ואף ראוי לעשות כן [חזן מביט הראשון]. וכן הביא השו"ע חמד (אסיפת דינים מערכת אבלות אות כה) מספר נה שלום יורד סי' שפ"א (סי' א) שמוחר לאב"ל ללמוד בספרי יראה ומוטר המעוררים לב האדם לתשובה, בין שמידת הדין מתרחק עליו וגדולה התשובה שמביאה רפואה לו ולכל העולם. והענין הגרי"ש אלישיב (הלכות ומנהגי בין המצרים עמ' קמ"ח) לענין תשעה באב, שמוחר ללמוד בספרי מוסר אף כשיש בהם אגרות ומדרשי חו"ל, הואיל ואין הכוונה ללמוד אלא להתעורר לתשובה ותיקון המידות שזהו חובת היום בתענית [אך כל זה כשלימוד לשם ההתעוררות שבלימוד המוסר, אולם אסור ללמוד בספרי המוסר לשם ידיעת המדרשים האגדות המובאים בהם].

מאידך, בשו"ת אור לציון (חי'ג פכ"ט תשובה א) כתב שיש להחמיר ולהימנע מקריאת ספרי מוסר, ובעיקר מהפוסקים ומאמרי חו"ל המזכירים שם. וכעין זה דעת הגרי"ח קניבסקי והגרי"ש רבליצקי (רבבות אפרים חי'א סי' שפ"ו) שאין ללמוד בספרי מוסר שמוכרים בהם פוסקים ומאמרי חו"ל. והוסיף הגרי"ש רבליצקי, שאפשר שגם הדוגה שלום והמובא לעיל לא הותר אלא ספרי מוסר המיוסדים על רעיונות מוסריים ללא ציטוט מאמרי חו"ל.

(2) הוסיף לכתב, כתב להלן (סי' ל"ד) הוא כדי שלא ילעגו עליו הגוברים. אך הוסיף (סי' ל"ז), שאף שאין למחות ביד מי שנהג כך, מיזמ אין לזה טעם שהרי בלאו הכי הם מלעגים עליו.

[משנ"ב סי' ב]

נרצח עכו"ם אסור לקרוא (3) וכו', אסור ללמוד אף דברים הנרצחים וכו', וקצת לב התיניק"ק.

(3) קריאת עתונים וכדו' או לימוד שאר חכמות, כתב הערוך השלחן (חיד סי' שפ"ט) לענין אב"ל, שהדבר פשוט שאסור לו ללמוד שאר חכמות, וכל שכן לקרוא בכתבי עתים או באיזה חוברת וכדו', שלא יסיד דעתו מאבלותו, וכל שכן אם יש לו עונג בקראתם ואי אסור (הגר"ש וולדנברג).

(4) וללמוד עם הקטנים גמי' במסכת מועד קטן פרק אלו מגלחין (כמבואר בשו"ע להלן (סי' ב)). הענין הגרי"ח קניבסקי (מעשה איש חיה עמ' בא) שהחזיקא היה לומר עם ילדים גמרא זו.

(5) וללמוד בספרי מוסר, כתב המאירי (מועד קטן בא, א) לענין אב"ל, שנהג לו שלא נאסר לעין בספרים המעוררים ליבו של אדם

הלכות תשעה באב סימן תקנ"ג תקנ"ד

המשך מעמוד לא

(קרא סי' א), הפקדת אלעזר והקף החיים (סי' לא) שאינו צריך להתענות. ובשו"ת אור לציון (חי'ג פכ"ט תשובה ו) כתב שמי שעבר ניתוח קשה פטור מלהתענות לפחות כל שלושים יום, וכשם שידלת פטורה כל שלושים יום. [והוסיף, שממה שכתב חשרע לקמן (סי' תרי"ז) לגבי חיוב יולדת להתענות ביום הכיפורים שפעמים פטורה כל שלושה ימים ופעמים כל שבעה ימים מלידתה, יש ללמוד שיש כמה דרגות בענין ההתאוששות למי שהיה חולה ונתרפא, ולכן גם לענין תענית תשעה באב, מי שעבר ניתוח קל או שהיה לו חום גבוה ונתרפא, פעמים שיש לפטור מהתענית עד שלושה ימים ופעמים עד שבעה ימים והכל לפי הענין, שכל שהוא חלוש מחמת המחלה יש לפטור מהתענית].

ואף יולדת לאחר שלושים יום, אם היא עדיין חלשה מהלידה ועדיין לא נתרפאת, כתבו המחזיק ברכה (שם סי' ב) והקף החיים (סי' כה) שריבה כחיה.

(18) ולענין חולה או מי שיש לו מיהושים אך אינו נופל למשכב, ראה מה שכתבנו להלן (סי' יא).

(19) אך כל זה כשאומרת צריכה אני לאכול מחמת צער הלידה, אבל אם אומרת צריכה אני לאכול מחמת שכבד עלי החול, כתב לקמן (סי' תרי"ז) שאפילו ביום כיפור מאכילים אותה, ובהתאם לכללים המובאים בשו"ע לקמן (סי' תרי"ח) ככל חולה שאומר צריך אני.

(20) ועל דין היולדות בזמננו, ראה מה שכתבנו להלן (סי' יד). ועל דין מעוברות ומניקות שכתב השו"ע (סי'ה) שצריכות לצום, ראה מה שכתבנו להלן (סי' טו).

[משנ"ב סי' י]

[לא יתענה בקש"ק באב"ב].

(21) ואף משאר עיניים כחציצה סיכה ונעילת הסנדל, כתב הערוך השלחן (סי'י) שפטור מלהתענות, כיון שהוא צריך הרבה שמירה כדי לחזור לאיתנו.

[משנ"ב סי' ט]

חנה כל שלושים יום¹⁶, דמסקמא אקרינן שהיא הלוישה¹⁷ וכו', וכן בחלי הקטוב לקמ"ה¹⁸ וכו', סת"ק להקצנות¹⁹ וכו', קמו שקטב הרמ"א²⁰.

(16) ואף המפלת, כתב בכיה"ל לקמן (סי' תרי"ז) שיד ד"ה יולדת שבספר שו"י חמד הביא בשם כמה אחרונים שדינה כולדת.

ואם מונים את השלושים יום מעת לעת [כיד שעות], או אף אם לא עברו שלושים מעת לעת כל שחל תשעה באב ביום הליא חיובה להתענות [בגון שולדה בחי' חמה לפנות ערב שאו כליל טי' באב עדיין לא עברו שלושים מעת לעת אך מיזמ כבר הגיע יום הליא ללידתה], פסק השו"ע לקמן (סי' תרי"ז) לענין תענית יום כיפור, שכל שחל יום כיפור ביום הרביעי ללידתה [כשאין אומרת צריכה אני] או השמיני ללידתה [אף באומרת צריכה אני] שצריכה להתענות אף שלא עברו שלושים מעת לעת, וכתב המשנ"ב לעיל (סי' של סי' י), שולדת השו"ע אף לענין חילול שבת עבור יולדת בתוך שלושה או שבעה ללידתה, יש להחמיר שלא לחלל אם הגיע היום הרביעי או השמיני ללידתה אף שלא עברו שלושה או שבעה מעת לעת. מאידך, הביא המשנ"ב שם וכן לקמן (סי' תרי"ז) שיש כמה פוסקים הסוברים שיש להקל שאין צריכה להתענות, וכן שאפשר לחלל עליה את השבת כל שלא עברו שלושה או שבעה ימים מעת לעת, וסיים [בסי' של שם]. ראה גם לשונו בסי' תרי"ז שם] שכן יש לנהוג למעשה. וכן הביא בשו"ת יד הלוי (כמברגר, סי' ס"ב) בשם הגרי"ג אדלר שיש להקל שאת הזמנים של שלושה שבעה ושלושים מונים מעת לעת, ושלא כפסק השו"ע. וכן כתב בשו"ת יביע אומר (חי'ז אורח סי' מט), [ובענינו אף השו"ע לא הזכיר טרן זה].

ויולדת שהסתיימו השלושים יום שלה באמצע תשעה באב, דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני שבת חיד עמ' רט) שאינה צריכה להתענות בהמשך היום [ומכך מוכח שדעתו שמונים את השלושים יום מעת לעת].

(17) וחולה שנתרפא אך הוא עדיין חלוש מאד, כתבו המחזיק ברכה

מילואים הלכות השעה באב סימן תקנר המשך מעמוד קודם

[משניב ס"ק יא]

שיש לו חום גבוה הוא בכלל חולה שיש בו סכנה, כל זמן שלא בא רופא לקבוע את מצבו. כמו כן מי שיש לו דלקת פנימית, כגון דלקת ריאות או כליות או בפרקים או דלקת גרון וכן חולי לב, הרי הוא בכלל חולה שיש בו סכנה וכמבואר בשו"ע לעיל (סי' שכח ס"ג) שבמכה כחלל הפנימי של הגוף נחשב חולה שיש בו סכנה, ואין צורך להתענות, וכן מי שיש לו רמת סוכר גבוהה בדם או לחץ דם גבוה ולמעשה יש להתייעץ ברפא בענין זה, דאי פטור מהתענות.

ובענין זה דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני שבת חיד פציג סי' א יעור מדימי חולה בתענות) שכל שיש בגופו בעיה רפואית, ומזיק לו אם לא יאכל וישתה, או שיש לו חום גבוה, הרי הוא בגדר חולה ואין צורך להתענות. כמו כן מי שיש לו כאבי ראש חזקים או סחרחורת, אפילו מחמת הצום, אם הם מתמשכים דינו כחולה, וכן מי שרואה שחור בעיניו מחמת הצום, והתופעה אינה עוברת מיד, חייב לאכול מיד עד שזה יחלוף, ואף ללא כל תופעות אלו, כל שנראה כחולה לסתם אנשים, אף שאינם בקיאים ברפואה, מותר לאכול.

23) ולענין הבדלה לחולה שאוכל בתשעה באב שחל ביום ראשון, ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תקטו ס"ק ב).

רוצה לומר, שהוא חלוש וְחַשׁ כְּגוֹפוֹ וְכוּ', מְאֻכְלִין אוֹתוֹ⁵¹.

22) ואף אם לא נפל למשכב מחמת החולי, כתב הערוך השלחן (סי' שפטור מלהתענות, אך הוסיף, שאם יש לו מיוחש בעלמא אינו נחשב חולה וחייב להתענות, ובשרית אור לציון (חי' פכ"ט תשובה ה) כתב שבמיוחש בעלמא שאינו נופל למשכב מחמתו, אין זה נחשב חולי כלל וצריך להתענות, אך הוסיף שמי שתש כחו, כגון זקן, פטור מהתענות, אכן בשרית אגרות משה (אריח חיד סי' קיד) כתב שכונת המשגיב בסי'ק זה שאף מי שמרגיש חולשה יתירה במהלך הצום יותר ממה שכדרך כלל מרגישים בני אדם שמתענים, הרי הוא בכלל חולה ואינו חייב לצום, וראה עוד בשרית אגרות משה (שם) בדינו של אדם שהחלוש בטבעו יותר משאר בני אדם, ובדינו של אדם שמחמת שטרוד בעבודתו יחלוש באופן שצטורך לבטל את הצום.

ומי שיש לו חום אפילו מעט יותר ממה שיש לכל אדם, כגון למעלה משלשים ושבע וחצי מעלות ונחלש מכך, וכן מי שמוזע עקב כאבי ראש, כתב בשרית אור לציון (שם) שאינו צריך להתענות, שהרי הוא בכלל חולה, שכן אין חום ללא סיבה רפואית, והוסיף, שכל שכן שמי

הלכות השעה באב סימן תקנר המשך מעמוד לב

נחשבת נעל של עור, כיון שאין העור עשוי אלא לניי בלבד, ונעל שיש בה רצועת עור שנועדה להחזיקה שלא חסור מעל הרגל, כגון קבוק וכדו', דעת הברכי יוסף שאינה נחשבת נעל של עור, שרק בשומרו עשוי להגן ולכסות את הרגל נחשבת נעל של עור, אכן, כשהעור עשוי להגן על הרגל אף כשהוא רק חלק קטן מהנעל, כתב בשרית אור לציון (חי' פכ"ט תשובה טו) שכבר נחשבת נעל של עור ואסור ללכת בה.

53) והטעם שיכול לברך, כתב הלבוש (סי' תריד ט"ז) כיון שמותר ללכת במנעל עור במקום שיש סכנת עקרב וכדו'. (ומנהג החור"א (ארחות רבנו ח"ב עמ' קלט) שלא לברך ישעשה לי כל צרכי עד הלידה שאו נעל נעלי עור, וכדעת הגרי"א (מעשה רב סי' ט), והארי"ז ז"ל (כף החיים סי' עח), ובלוח ארץ ישראל כתב שרבים נוהגים בזה כדעת הגרי"א, ויש שרצה לתלות את מחלוקת הפוסקים כאן במה שנחלקו השו"ע והרמ"א לעיל (שם סי' ח) האם ברכות השחר נתקנו על מנהגו של העולם, כלומר שהן הודאה לה' על שכן ברא את העולם, או שהן הודאה על האנת המברך (הלכות ומנהגי בן המצרים עמ' קמג).

אכן, לנהגים ללבוש מנעלים שאינם של עור, כתב השערי תשובה (סי' מו ס"ק יב) בשם השיורי ברכה לענין אבל הלוש מנעל של לבד, שיברך ישעשה לי כל צרכי, וכן נהג בעל המנחת אלעזר ממונקאטש (דרכי חיים תשלום סי' תרעה) שברך ישעשה לי כל צרכי אף בתשעה באב, משום שהיה הולך עם נעלי גומי מכיתו לבית המדרש.

[משניב ס"ק לב]

תָּמַךְ בְּרֶגְלוֹ בְּחֻקֵּי וְכוּ', אֶלְאִי־אֶמְרָן יֵשׁ סִיט וְנִקְשָׁשׁ⁵⁴.

54) ובזמניו שיש נעלים שהן טובות ממש כמו של עור ומותרות כתשעה באב [ראה לעיל (סי' ל) ומה שכתבנו שם], דעת הגר"ש אריערבך (שורית מנחת שלמה ח"א סי' צא אות כה ס"ק ח) שהצרכים לנעל, כגון אונן בתשעה באב שצריך להתעסק בצרכי המת ובל מנעלים יקשה עליו הדבר ואו הכא מדרך רחוקה וכדו', שמצד הדין מותר להם לנעול מנעלים, מימי בזמניו כיון שיש נעלי בד וכדו' טובות, יתכן שיהיו אסורים בנעלי עור [וכן היא בהלכות ומנהגי בן המצרים

קרמים כדי לעון את העור כגון קרב ידים, הריזה בכלל סיכה האסורה בתשעה באב.

[משניב ס"ק ל]

דִּלְא נִקְרָא מְנַעֵל⁵⁰ אֶלְא שֶׁל עוֹר⁵¹.

50) ולענין נעלים שאינן עשויות מעור אך נח ללכת בהן כמו בנעלי עור רמלות, כתב לקמן (סי' תריד ס"ק ה) אדוות איסור נעילת מנעלים ביום הכפורים, שאף שהשו"ע כתב (שם סי' ס) שמותר לנעול מנעלים משאר חומרים, מימי יש מהאחרונים שמחמירים בזה, ומסיים שאף שאין למחות ביד המקילים, מימי מי שאפשר לו נכון להחמיר בזה ולילך באנפלאות של בגד כנהוג [וכאן (סי' לא) רמז לזה שכתב לעין בשערי תשובה, שהביא בסי' ט את דעת הפנים מאירות שמחמיר בזה], ובענין זה הורו הגר"ש אריערבך (הלכות שלמה בין המצרים פטיו סי' ד ודבר הלכה אות ה) והגר"ש וואנר (קובץ מבית לוי חי'ג עמ' מא) לגבי תשעה באב שיש להימנע מללכת בנעלים שנוחות מאד, כיון שלא מרגיש כלל עיניו בהליכה בהן, וכן דעת הגר"ש אלישיב (אש"י האיש חי'ג פ"א אות יא), אך הוסיף, שלמקילים יש על מי לסמוך, וכן שמי שקשה לו יכול ללבוש כל נעל שאין בה עור, מאידך, דעת הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' קלח) שאפשר להקל ללכת בנעלי גומי בתשעה באב, ושכן המנהג, אמנם הוא עצמו וכן החור"א (ארחות רבנו שם, וראה קרא עלי מועד הערות הגרי"ח קניבסקי אות לה) נהגו להחמיר על עצמם ללכת באנפלאות בלבד, וראה מה שכתבנו לקמן (סי' תריד ס"ק ה) לענין יום הכיפורים.

51) והאם הנוגע בהם צריך לרחוץ ידיו לתפילה או לדברי תורה, כתב הכף החיים (סי' עג) בשם הבן איש חי, שאף על פי שהם לא נקראים מנעל לענין תשעה באב, מימי הנוגע בהם צריך לרחוץ ידיו, מאידך, דעת החור"א (ארחות רבנו חי'ג עמ' קפ) שרק הנוגע במנעל מעור צריך לרחוץ ידיו.

[משניב ס"ק לא]

מִקְפָּה עוֹר. מִלְמַעְלָה⁵² וכו', יִשְׁעָשֶׂה לִי כֵל צְרִיכִי⁵³.

52) ובנעל העשויה משאר חומרים יש עליה מלמעלה רצועת עור לשם נוי, דעת הגר"מ פיינשטיין (שמעתתא דמשה עמ' תלג) שאינה

